

Posudek diplomové práce Michaely Jonczyové
Surrealismus surového psaní. Konfrontace poetiky šílenství u André Bretona
a Jeanne Tripiier

Cíl předkládané diplomové práce Michealy Jonczyové byl v podstatě dvojitý. Vedle osvětlení fenoménu duševní patologie ve francouzském literárním surrealismu a v žánru tzv. „écrits bruts“ se diplomantka pokusila o analytickou konfrontaci surrealistické estetiky šílenství s písemnou produkcí psychotických, nejčastěji schizofrenních pacientů. K tomuto nesnadnému cíli autorce posloužila analýza dvou vybraných děl, a sice sbírky experimentálních, kvazi-klinických textů Andrého Bretona a Paula Éluarda *L'Immaculée conception* a deníkových záznamů významné představitelky literárního art brut Jeanne Tripiier, jež vyšly pod názvem *Premier Cahier: de l'ordre des messages, mai 1935*. Hned na úvod proto předesílám, že jak analytický cíl spočívající v osvětlení tvořivých postupů, skrze něž se fingované i „skutečné“ šílenství v přítomných textech projevuje, tak cíl teoretický, a sice přispět zásadním způsobem k odborné diskusi o synergii patologie a estetiky v umění, se podařilo nejen suverénně naplnit, ale rovněž tvůrčím způsobem přesáhnout.

Základní argument autorky – na první pohled kontrastující jak s jednostranně imanentním chápáním estetických kvalit literárního textu, tak s rozšířenou post-deleuzovskou představou o svobodné subverzivitě schizofrenní produkce – vychází z teze, že specifikum „écrits bruts“ spočívá v jejich tvořivém sloučení existenciálního a estetického elementu, které v posledku způsobuje rozptýlení tradiční dichotomie subjektu (suverénního autora majícího text pod kontrolou) a objektu (artefaktu, od něž má autor odstup). Argumentace se však zdaleka neopírá jen o provedené analýzy, nýbrž o ucelený metodologický a inspirativně interdisciplinární aparát, který čerpá jak z literárněvědných prací zkoumajících fenomén psaného art brut (např. Michel Thévoz, Vincent Capt, Carine Fol), tak z prací jednoho z průkopníků fenomenologicky orientované psychiatrie Henriho Eye, ale rovněž ze současné lékařské literatury. Metodologická poctivost se pak projevuje v důsledné obeznamenosti se sekundární literaturou a schopnosti ji srozumitelně prezentovat (zde bych vyzvedl především stěžejní Captův pojem „šílené manýry“ ve smyslu sekundárního šílenství, jež diplomantka diskutuje v pestrých kulturně-historických souvislostech), ale rovněž tak, že i ty nejmarginalnější poznámky a poutavé digrese je schopna podepřít autoritativními zdroji. Neméně zásadní metodologickou kvalitou pak představuje autorčina schopnost polemiky s prezentovanými badateli a podnětné „čtení proti srsti“ sugestivních autorů, jakými jsou Breton a Dubuffet.

Nemělo by valného smyslu sumarizovat zde precizně členěné kapitoly a části, jež na sebe zcela koherentně navazují, proto se omezím na výčet a stručnou charakteristiku hlavních kvalit, jež z četby autorčiny práce činí skutečné intelektuální dobrodružství.

1. Vedle metodologické suverénnosti je to bezesporu argumentační důslednost. Ta je patrná již v úvodu práce, který podává nástin dějin šílenství a jeho vnímání Západní civilizací. Jakkoli svůdné by to mohlo být, Foucaultův sugestivní narativ o narůstajícím umlčování, potlačování a internaci odvrácené strany rozumu zde tvoří jen předeheru pro diskurzivní scénu *art brut*, jejímiž hlavními protagonisty jsou Hans Prinzhorn, Sigmund Freud, Jean Dubuffet a André Breton. Poutavým způsobem jsou zde zachyceny bouřlivé polemiky psychiatrického vs. antipsychiatrického postoje, svár Bretona se světem institucionalizovaného duševního zdraví, ale stejně tak jeho rozkol s Dubuffetem, který diagnostické stigma *art brut* povýšil na projev tvůrčí síly. K tomu autorka přesvědčivě poznamenává, že „konflikt, který vyvrcholí roku 1951 ukončením vzájemné spolupráce, lze proto interpretovat jako střet mezi symbolickou a reálnou koncepcí šílenství“ (s. 22). Z hlediska celkové kompozice práce je pak podstatné, že již v úvodu jsou objasněny všechny zásadní koncepty a pojmy; vedle již zmíněných to jsou zejm. psychický automatismus, simulace a mánie.

2. Schopnost detailního „close reading“. Ta je patrná jak v hloubkové – a pokud vím, alespoň v českém kontextu dosud nerealizované – analýze Bretonových a Éluardových textů, simulujících různé podoby psychózy. K prokázání své teze, že tyto psychiatrické formuláře „nejsou ničím jiným, než manýrami obou autorů“ (s. 86) a že intencionálně konstruované dílo se může skutečnému psychotickému dokumentu maximálně přiblížit, autorka pečlivě zkoumá nejen sémantickou a syntaktickou rovinu textů, ale rovněž jejich materiální, spíše *aisthetickou* než estetickou rovinu, detekovatelnou na úrovni rytmu a hudebnosti. Zde si jen dovoluji poznamenat, že ještě pozornější konceptualizace „materiality“ textu by jistě přinesla další cenné poznatky o jejich spíše mediální než sémantické povaze. Tato detailní čtení, realizovaná především nad enigmatickými texty Jeanne Tripiere, jsou do velké míry umožněna autorčinými cennými překlady obtížných pasáží, vyznačujícími se vynalézavými deformacemi lexika i syntaxe, tedy tím, co Jakobson kdysi nazval „násilím páchaným na běžném jazyce“.

3. Pointovanost a schopnost nuancovat. Tu autorka projevuje v souvislosti s básnickými i esejistickými texty Antonina Artauda a principem, jež nazývá „aktivním automatismem“. Právě na něm totiž ukazuje, že surrealistický postup deklarovaného nekontrolovaného ponoření se do nevědomí se ocitá v přímém protikladu s postupy užívanými tvůrci *art brut*, kteří se nad nevědomím naopak snaží získat kontrolu. Stejně tak se

sluší ocenit obdivuhodné množství dílčích postřehů týkajících se kontradikcí uvnitř domněle evidentního „anti-kulturního“ přístupu Dubuffeta, zejména v jeho vlastní koketérii s kulturními a uměleckými institucemi, ale rovněž jeho poněkud rozpolcený vztah k šilenství samému: „zatímco symbolické šilenství vyzdvihuje, od reálného se distancuje“ (s. 31). Vzhledem k materiální povaze art brut, vyznačujícího se výraznou smyslovostí, stojí za zmínku i autorčina evokace jeho možné gastronomické etymologie.

4. Heuristická a historická poctivost. Neodmyslitelnou kvalitu autorčina textu tvoří taktéž nejrůznější exkurzy do „produkční“ historie art brut, která se nevyhýbá ani otázkám současného sběratelství, ani problematice autorského práva a vyvlastnění duševně nemocných autorů. Důraz na kontext se pak projevuje v pečlivém sledování geneze, proměn i vztahu k vlastnímu psaní Jeanne Tripier, včetně úvah o jejím latentním ovlivnění moderní poezí a snahou o určité estetické gesto. Shrnuto slovy autorky: „Tripier se jeví více surrealistická než samotný Breton: surrealistická vynalézavost a zvědavost v kombinaci s existenciálním aspektem představuje psaní jako autentické gesto nesoucí stopy ‚zázračna‘“ (s. 83).

Sluší-li se uvést na adresu diplomantky alespoň nějaké výhrady, zmínil bych mírně samoučelnou parafrázi typologie psychotické tvorby Henriho Eye a místy poněkud zbrklé analogie mezi poetikou Tripier a Baudelaira. Stejně tak dnes ne zrovna aktuální dílo Reného Welleka mohlo být když ne konfrontováno, pak alespoň doplněno současnější perspektivou. U výkladu poetiky *Neposkvrněného početí* pak autorka chybně překládá výraz „essai (de simulation)“ nikoli jako pokus (o napodobení), ale jako „esej“ (o napodobení), což je matoucí. Uvedené nedostatky jsou však spíše kosmetického rázu a kvalitu práce nesnižují.

Diplomová práce Michealy Jonczyové je ze všech výše uvedených důvodů originální, důkladně vyargumentovanou a koncepčně ucelenou prací, jež kromě suverénně splněných cílů nabízí zásadní impulsy k dalšímu zkoumání většinou opomíjené, a přitom fascinující textové produkce pobývající na samé hranici literatury. Proto tuto diplomovou práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit jako výbornou.

Mgr. Tomáš Jirsa. Ph.D.

V Praze dne 18. 8. 2016